

darbe. Tik įvairioms naujovėms įdiegti nebuvo jokių sąlygų.

K. Ulvydas mėgo propaguoti kalbos praktikos dalykus. Jis visada kalbėdavo labai įtaigiai, įdomiai. Todėl nuolat buvo kviečiamas į įvairius kolektyvus skaityti paskaitų. Jo gyvo žodžio yra klausęsi ir JAV lietuviai.

Ir išėjęs į pensiją K. Ulvydas nenutraukė ryšių su Lietuvių kalbos instituto kolektyvu. Jis buvo „Kalbos kultūros“ redakcinės kolegijos narys, beveik iki paskutinių metų buvo renkamas Instituto mokslinės tarybos nariu, kur jo autoritetingas žodis visada buvo vertinamas.

1996 m. vasario mėnesį K. Ulvydas pagerbiamas Gedimino ordinu. O savo darbais jis pats pasistatė nenykstantį paminklą. Tesiils ramiai Vilniaus žemėje.

Jonas Paulauskas

ANTANO LYBERIO IR JO DARBŲ ATMINIMUI

Didžiajame „Lietuvių kalbos žodyne“ prie daugybės žodžių ir sakinių pridėta dviejų raidžių santrumpa *Ėr* yra kuklus, bet ilgai išliksiantis paminklas dviem iš Ėriškių kaimo (Panevėžio r.) kilusiems kalbininkams. Vienas iš jų – žinomas pedagogas, Jono Jablonskio ir Kazimiero Būgos darbų tęsėjas Juozas Balčikonis, kitas – jo giminaitis Antanas Lyberis. Pastarajam, renkantis gyvenimo kelią, be abejo, poveikį darė vyresniojo kraštiečio gyvas žodis ir vis didėjantis jo autoritetas.

Tiesa, 1928 m. baigęs Panevėžio gimnaziją, A. Lyberis tik po kelerių metų (1932) apsisprendžia tęsti mokslus Vytauto Didžiojo universitete, pasirinkdamas klasikinę filologiją. Studijas baigė 1939 m. Kaip ir daugelis tuo metu mokslus ėjusių jaunuolių, A. Lyberis jau studijuodamas turėjo užsidirbti pragyvenimui. Tik pradėjusį studijas, jį pakviečia dirbti į Lietuvių kalbos žodyno redakciją, kurią sukurti ir jai vadovauti Švietimo ministerija 1930 m. pabaigoje buvo pavedusi J. Balčikonui. Redakcija A. Lyberiui buvo tarsi antrasis universitetas, davęs leksikografijos teorinių žinių ir praktinių žodynininko darbo įgūdžių. Čia reikėjo mokytis rinkti iš gyvosios kalbos ir įvairių raštų žodžius, tvarkyti sparčiai pildomą iš K. Būgos paveldėtą žodžių kartoteką, pratintis rašyti žodyno tekstą, skaityti korektūras, atlikti kitus darbus. 1941 m. iš spaudos išėjusio „Lietuvių kalbos žodyno“ pirmojo tomo (apėmusio A–B raidžių žodžius) „Prakalboje“ vyriausiasis redaktorius J. Balčikonis nurodė „artimiausius redakcijos bendradarbius, be kurių sąžiningo darbo ir atsidėjimo nebūtų galėjęs pasirodyti šio žodyno tomas“. Tarp šių bendradarbių – ir A. Lyberis.

Vėliau jaunesnės kartos kalbininkams A. Lyberis ne kartą įdomiai, labai šiltai pasakos ir apie kitus to meto žodyno redakcijos darbuotojus – Napalį Grigą, Elzę Mikalauskaitę, Joną Mikeliūną, Juozą Senkų, Zenoną Uoselį, Kostą Vosylių ir kt. Karo ir okupacijų metai išblaškė nedidelį Lietuvių kalbos žodyno re-

dakcijos būrelį. 1942 m. Kauną palieka ir A. Lyberis. Jis pradeda dirbti Prienų „Žiburio“ gimnazijoje mokytoju, 1946–1947 m. – šios mokyklos direktoriumi. Sunkiais ir sudėtingais karo ir pokario metais jis į gyvenimą palydėjo ne vieną laidą mokinių, iš kurių išaugo kalbininkas Jonas Kazlauskas, poetas Justinas Marcinkevičius, rašytojas Vytautas Bubnys, būrys žinomų mokytojų, gydytojų, teisininkų, inžinierių, ekonomistų, kitų specialistų.

Darbas mokykloje nenutolino A. Lyberio ir nuo lietuvių kalbos mokslui tuo metu svarbių reikalų. 1950 m. jis padėjo Lietuvių kalbos institutui organizuoti Prienų apylinkėse pirmąją dialektologinę ekspediciją, kuriai vadovavo J. Balčikonis ir B. Larinas. Jos metu buvo praktiškai patikrinta „Lietuvių kalbos atlaso medžiagos rinkimo programa“ (išleista 1951 m., II leid. – 1956). A. Lyberio pagalba labai pravertė Lietuvos mokslų akademijos organizaciniam komitetui, ieškojusiam nuo karo baisumų Lietuvių kalbos instituto direktoriaus A. Salio gelbėtos ir saugiai paslėptos Lietuvių kalbos žodyno kartotekos dalies (žr. Mūsų kalba, 1972, Nr. 2, p. 26–31).

Nuo 1947 m. A. Lyberis ne tik mokytojas, bet ir Lietuvių kalbos (nuo 1952 m. Lietuvių kalbos ir literatūros) instituto etatinis darbuotojas. Jis Vilniuje dažnai dalyvauja Lietuvių kalbos žodyno sudarytojų ir redaktorių posėdžiuose, o Prienuose iš parsivežtų kartotekos dėžūčių rašo ar redaguoja kitų bendradarbių parašytą žodyno tekstą, skaito spaudos korektūras. Paskutiniaisiais dešimtmečiais A. Lyberis, jau nuolatos gyvendamas Vilniuje, buvo vienas iš pagrindinių didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno“ rengėjų. Jo – redakcinės kolegijos nario ar teksto rašytojo, kitų darbų atlikėjo – pavardė įrašyta 12-oje šio žodyno tomų. 1965 m. jam kartu su kitais šešiais žodynininkais už III–VI žodyno tomus buvo paskirta Lietuvos valstybinė premija.

A. Lyberis buvo vienas iš sudarytojų ir redaktorių kito labai svarbaus kalbos praktikai veikalo – „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ (1954; II leid. – 1972).

Dar Prienuose A. Lyberis pradėjo domėtis žodžių sinonimika, parašė ir 1959 m. apgynė kandidatinę (dabar – daktaro) disertaciją „Lietuvių kalbos sinonimų žodynas ir jo sudarymo principai“. Po poros metų iš spaudos pasirodė jo „Lietuvių kalbos sinonimų žodynas“. Pirmojo lietuvių leksikografijos istorijoje tokio tipo žodyno įvadiniame straipsnyje autorius rašė: „Žodyninė lietuvių kalbos sudėtis yra labai turtinga ir įvairi. Be seniausių lietuviškų žodžių, artimų indoeuropiečių prokalbei, lietuvių kalboje yra milžiniškas skaičius žodžių, kilusių įvairiomis epochomis iš senųjų šaknų. Tačiau lietuvių kalbos turtingumas – tai ne vien žodžių kiekybė, bet ir jų reikšmių įvairumas, raiškumas, sinoniminių priemonių gausumas“. Šiame žodyne, stengiantis akivaizdžiai parodyti minėtąsias lietuvių kalbos ypatybes, pateikta 720 sinoniminių žodžių lizdų. Po dvidešimties metų (1981) A. Lyberis išleido jau daug platesnį „Sinonimų žodyną“, kuriame yra apie 5200 sinoniminių žodžių grupių, apimančių per 27 000 žodžių bei frazeologizmų.

Nepamiršo A. Lyberis ir besimokančio jaunimo. Kartu su N. Grigu jis suda-

rė ir išleido "Lietuvių kalbos rašybos žodyną mokykloms" (1956–1980 m. išėjo 6 leidimai), su Pr. Kniūkšta – "Mokomąjį lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodyną" (1983–1996 m. išėjo 4 leidimai), su V. Kosuchinu – mokyklai skirtą "Lietuvių-rusų kalbų žodyną" (1956), su K. Gaiveniu ir V. Šernu "Mokyklinį lietuvių-rusų kalbų žodyną" (1985). A. Lyberis sudarė ir didesnę, platesnei visuomenei skirtą "Lietuvių-rusų kalbų žodyną", kurio 1-ajame leidime (1962) pateikta apie 37 000, o 2-ajame pataisytame ir papildytame leidime (1989) apie 65000 žodžių.

Dar studijų metais A. Lyberis pradėjęs bendradarbiauti "Naujojoje romuvoje" (bene pirmoji 1935 m. pasirodžiusi jo publikacija supažindino visuomenę su J. Balčikonio leidžiamais J. Jablonskio Raštais), vėliau moksliniuose leidiniuose ir periodikoje paskelbė nemažą straipsnių lietuvių leksikografijos, leksikologijos, terminologijos, kalbos kultūros ir kitais klausimais, reikšmingų prisiminimų iš lietuvių kalbotyros istorijos ir apie atskirus kalbinininkus.

1996 m. lapkričio 6 d. savo 87-ąjį gimtadienį A. Lyberis sutiko beveik šešerius metus vargintas sunkios ligos, o lapkričio 22-oji buvo paskutinė jo gyvenimo diena. Vilniaus Karveliškų kapinėse gausus artimųjų, mokinių, bendradarbių, bičiulių būrys atsisveikino su daug nuveikusiu, gražių darbo vaisių palikusiu kalbinininku, šviesaus atminimo mokytoju ir žmogumi. Antanas Lyberis ir jo darbai įėjo į lietuvių kalbotyros istoriją.

Kazys Morkūnas

IN MEMORIAM RŪDOLFAS GRABIS (1906-1996)

1996-ieji latvių kalbotyrai – skaudžių netekčių metai: per anksti taip didžiai pamėgtą savo mokslo sritį paliko Latvijos universiteto profesorė Marta Rudzytė, nebaigę pradėtų darbų emigracijoje išaugęs latgalietis, Viskonsino universiteto profesorius Valdis Zepas, gražiai devyniasdešimtmetį atšventęs, vertingais darbais papuoštą savo žemiškąją kelionę gruodžio 17 d. baigė ir Rūdolfas Grabis, vienas žymiausių pastarųjų dešimtmečių latvių kalbos tyrinėtojų.

R. Grabis gimė 1906 m. rugpjūčio 11 d. buvusio Kūdumo valsčiaus "Gribžuose" (Cėsių rajone). 1934 m. baigė Latvijos universitetą. Čia jo mokytojai buvo Ana Abelė, Ludis Berzinis, Janis Endzelynas ir kiti žymieji ano meto latvių filologai.

1931 m. J. Endzelyno redaguotame Latvijos filologų draugijos žurnale "Filologu biedrības raksti" buvo paskelbta pirmoji R. Grabio, dar studento, rimta publikacija – jo gimtosios tarmės aprašas ("Kūduma pagasta izloksnes apraksts"). 1935 m. tame pačiame žurnale išspausdintas kitas R. Grabio dialektologinis straipsnis "Pastabos apie Straupės parapijas tarmes" ("Piezīmes par Straupes draudzes izloksnēm").

R. Grabis mokytojavo Rygos gimnazijose, dėstė Rygos mokytojų institute.